

KAMUSAL VE ÖZEL: ROUSSEAU'NUN EĞİTİM ANLAYIŞI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Serpil DURĞUN*

ÖZ

Genel istence dayalı cumhuriyetçi demokratik bir yönetimi, yozlaşmış uygar toplumsal yaşamı doğa durumuna yaklaştırabilecek en ideal siyasal sistem olarak gören Rousseau, böyle bir sistemin işleyebilmesini, doğalcı bir eğitim sürecinden geçirilen erdemli yurttaşların yetiştirilmesine bağlar. Rousseau'nun savunduğu doğalcı eğitim, birbirinden tamamen farklı olan kadın ve erkek doğasını biçimlendirerek özel alan ve kamusal alan kişilerini yetiştirmeye hizmet eder. Özel olanla kamusal alanın amaç ve çıkarlarının birbirine tamamen karşıt olduğunu düşünmekle birlikte, özel alanı kamusal alanın bütünleyici bir parçası olarak konumlandırmaya çalışan Rousseau, bunun koşulunu, gelecekte özel alanı yönetecek olan kız çocuklarının, erkek çocuklarının aldığı eğitimden tamamen farklı olan bir eğitimden geçmesine dayandırır. Onun kız çocukları için uygun gördüğü eğitim, kadınları kamusal yaşamdan tamamen dışlayarak yurttaşlık sıfatından mahrum bırakır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Emile ve Sophie. Kamusal Alan, Özel Alan.

PUBLIC AND PRIVATE: AN ASSESSMENT THROUGH ROUSSEAU'S UNDERSTANDING OF EDUCATION

ABSTRACT

Rousseau, who sees republican democratic administration based on common will as most ideal political system to bring degraded and corrupt civilized social life closer to state of nature, attributes functioning of such system to training of virtuous citizens who go through naturalist education process. Rousseau's naturalist education serves educate private and public spheres by shaping completely different nature of men and women. Rousseau seeks to position private sphere as an integral part of public sphere, though he thinks aims and interests of the private and public are completely opposite, but is based on the condition that girls, who will manage the private sphere in future, undergo education that is completely different from that of boys. His education for girls reveals that women are excluded from public life and deprived of citizenship.

Keywords: Education, Emile and Sophie, Public Sphere, Private Sphere.

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Muş, TR. ORCID: 0000-0002-7590-5600. E-mail: s.durgun@alparslan.edu.tr

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 17-32

Makalenin geliş tarihi: 23.11.2019

Makalenin kabul tarihi: 02.04.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 17-32

Submission Date: 23 December 2019

Approval Date: 02 April 2020

ISSN 2618-5784

Giriş

Özel alan kamusal alan ayrımı masum, betimleyici bir ayrıştırma olmayıp, esas olarak cinsiyetlerin yerini belirleyen, cinsiyetler arasındaki hiyerarşiyi ya da eşitsizlikleri besleyip büyütme hizmet eden düzenleyici temel bir ilke durumundadır. Özel alanın duygular, makul olmayan davranışlar, yeniden üretime yönelik faaliyetler gibi kadına atfedilen davranışlarla özdeşleştirildiği, buna karşın kamusal alanın eril akıl, makul davranışlar, üretime yönelik erkeksi kabul edilen davranış ve faaliyetlerle tanımlandığı (Wedel, 2001: 22) göz önünde bulundurulduğunda, özel alan ve kamusal alanın ataerkil yapılar üzerinden birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu rahatlıkla görülebilir.

Özel ve kamusal dişillik ve erillikle özdeşleştirilmesi, kadınların toplumsal ve politik yaşamda erkeklerle eşit bir şekilde varlık göstermesine görünen ve görünmeyen setler oluşturmasının yanı sıra, böyle bir özdeşleştirme “erkeklerin işinin ücret, statü ya da siyasal iktidar üzerinden pozitif olarak değerlendirilmesine, kadınların emeğinin ise, görünmeyen ve değersiz olarak kalmasına” (Moser akt. Wedel, 2001: 42) da neden olmaktadır.

Özel ve kamusal ayrımını toplumdaki kadınlık ve erkeklik rollerinin türetilmesiyle ilgili görüp cinsiyetler arasındaki eşitsizliği yansıttığını belirten Uygur (2016: 217), bu tür bir türetimin kadınlığın erkeğe bağlı olarak tanımlanmasına ve erkek olmazsa kadının adeta görünmezmiş gibi ortaya konmasına yol açtığına dikkat çekmektedir. Ayrıca, Uygur (2016: 217) özel ve kamusal alan ayrımının, bu alanların birbirinden tamamen farklı ve ilişkisiz oldukları yönünde bir yanılgıya neden olduğunu ve bu durumun özel alanın politik olmadığına, devletin müdahalesinin dışında bırakılmasına ilişkin bir düşünceyi de beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, kimi feminist eleştirmenler özel alana müdahale edilmemesi gerektiğine ilişkin düşüncenin sorumlusu olarak liberalleri görürler. Onlara göre, liberaller kamusal-özel ayrımına bağlı olduklarından, ev içi yaşamı ya da aileyi özel alanın merkezi olarak kabul ederler. Ev içi yaşamın kamusal yaşamdan apayrı bir alan olduğunu düşünen liberaller ev içi yaşama, aileye müdahale edilmemesi gerektiğini savunurlar (Kymlicka, 2016: 538-539). Ev içi yaşamın kamusal yaşamdan apayrı görülmesinin liberallerin özel alan-kamusal alan ayrımıyla birlikte ortaya çıktığı düşünülse de, ataerkilliğin evrenselliğinin ya da ataerkil tarihin sürekliliğinin anlaşılmasında kamusal ve özeline anlamlarının açıklığa kavuşturulmasını bir zorunluluk olarak gören Eisenstein (1988: 37), tarihsel süreçte özel ve kamusalın anlamlarında her ne kadar bazı değişiklikler olsa da, kamusal alanın erkeklere, özel alanın kadınlara tahsisinin Batı’nın tarihinde bir sürekliliğe sahip olduğunu belirtir.

Benzer şekilde, Kymlicka da özel alan- kamusal alan ayrımının liberalizmin ortaya çıkışından çok daha öncelere dayandığını, liberalizmin bu ayrımı sadece miras aldığını söyler. Kymlicka’ya (2016: 542) göre, Batı siyasi

düşünce geleneğinde, kuramları, devlet-toplum ayırımına ilişkin görüşleri birbirinden ne denli farklı olursa olsun tüm siyaset kuramcıları kadınları ev içi yaşamla ilişkilendirme ve ev içi yaşamı da toplumun geri kalanından ayırma konusunda daima bir görüş birliği içinde olmuşlardır. Birçok feminist yaklaşım için de cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin bir göstergesi olan bu ayırım, “hem klasik hem de çağdaş düşüncenin temellerine kazınmış” (Phillips, 1995: 15) bir durumdadır. Nitekim, Antik Yunan’dan beri kadının tüm faaliyeti, rol ve sorumlulukları daima ev içi alanla sınırlandırılmıştır. Sözelimi, hem Platon (M.Ö. 427-347) hem de Aristoteles (M.Ö. 384-322) politikanın kamusal dünyasını hanenin özel dünyasının tam karşısında konumlandırılarak, kadınların doğası varsayımından hareketle onların yerinin sadece özel alanın düşük erdemlerine uygun olduğunu savunmuştur (Phillips, 1995: 44). Kadın doğasının rasyonel ve evrensel olmayanla özdeş olduğuna tam bir inanç besleyen Antikçağ filozoflarının bu düşüncesi, çağdaş siyaset kuramcıları tarafından da devam ettirilmiştir. Bu bakımdan, Batı siyaset felsefesinin dilinin erkeği daima ayrıcalıklı kılan cinsiyetçi bir dil olduğuna dikkat çeken Eisenstein, Batı siyaset felsefesi tartışmalarında, örneğin Aristoteles veya Rousseau’nun ruhun rasyonel kısmını, akli erkekle özdeşleştirdiklerini, buna karşın bedenini kadını imlediğini ve zihnin bedene hâkim olması gerektiğini savunduklarını belirtir (Eisenstein, 1988: 28 -29).

19

Bu noktada, Antik Yunan’dan beri süregelen bu düşünceyi devralan liberal geleneğe yönümüzü çevirdiğimizde, özel alan-kamusal alan ayırımında iki farklı görüş karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilk olanı kökeni Locke’a (1632-1704) kadar uzanan siyasi ve toplumsal olan arasındaki ayırma dayanır. Burada özel olan sivil toplumla, kamusal olan ise devletle bir tutulur. Bu bakış açısı siyasi alanla, sivil toplum ve toplumsal alan arasındaki ilişkiyi merkeze alarak siyaset alanının sivil toplumdaki özgürlükleri koruması gerektiğine inanır. Sivil toplumda özel alanı ayrıcalıklı bir şekilde konumlandırılan bu görüş, sivil toplumda kurulan insan ilişkilerinin daha özgür, daha anlamlı ve daha doyurucu olduğu düşüncesi üzerinde yükselir (Kymlicka, 2016: 539-540).

İkinci görüş ise, romantiklerin etkisi altında olan liberallerin savunduğu kişisel ve toplumsal olan arasındaki farklılığa yaslanır (Kymlicka, 2016: 539). Çağdaş liberaller tarafından büyük ölçüde kabul edilen bu görüş, toplumu kişisel özgürlüklerin temel alanı olarak düşünen klasik liberallerin tersine, toplumsal hayatı kamusal alana dahil ederek toplumsal uyumun bireysellik üzerindeki etkilerini öne çıkarır. Bireyselliği sadece siyasi zorlamaların değil toplumsal beklentilerin de tehdit ettiğini düşünen romantikler, başkalarının yargılarının birey üzerinde yorucu ve rahatsız edici etkilere neden olduğunu belirterek bireylerin kamusal hayattan çekilip kendilerine zaman ayırmaya, yakın ilişkiler kurup güç kazanmaya ihtiyacı olduğunu savunur (Kymlicka, 2016: 549). Burada romantikler mahremiyet hakkını ve mahrem olanın korunmasını vurgulayarak “aşk ve arkadaşlık dışında başkalarıyla kurulan her türlü biçimsel ilişkiyi kamusal olarak görür” (Rosenblum akt. Kymlicka, 2016: 549). Romantiklerin

etkisinde olan liberallerin özel hayattan anladıkları, sivil toplum kurumlarına katılmanın yanı sıra düzenli toplumsal hayatta kişisel inzivaya çekilmektir. Özel alan-kamusal alan ayırımına ilişkin bu ikinci bakış açısı, mahremiyet hakkını öne çıkararak ailenin mahremiyet alanı ve kişisel inziva alanı olduğunu savunmuş ve bu savunma aile içi ilişkilerin kamusal adaletten muaf tutulmasını da beraberinde getirmiştir. Çünkü aile, aile reisi addedilen erkeğin kişiliğinin bir uzantısı olarak düşünüldüğünden, dışarıdan aile işlerine karışılması erkeğin kişisel alanının bir tür işgali olarak değerlendirilmiştir. Aile üyelerinin tüm çıkarlarının ailenin başı kabul edilen erkek aile reisi tarafından kollandığı varsayılmış ve böylece aile bir mahremiyet alanı olarak konumlandırılmıştır. Bir mahremiyet alanı olarak görülen ailede kadın, evlilik sözleşmesiyle birlikte hukuken kişi olmaktan çıkmakta, erkeğe yasal varisler yetiştirmekle yükümlü bir mülk haline gelmektedir (Kymlicka, 2016: 550-552). Romantiklerin etkisi altında olan liberallerin savunduğu mahremiyet hakkının, özel alanın mevcut kadınlık tanımını somutlaştırıp yansıttığını belirten MacKinnon (1987: 102), söz konusu hakkın cinsiyet açısından tarafsız olmayan kamusal ve özel arasındaki bölünmeyi güçlendirdiğini öne sürer. MacKinnon (1987: 101-102), için daha da önemlisi, mahremiyet hakkının korunması kadınları devlet desteğinden uzaklaştırmaktadır. Bu uzaklaştırma, erkekler tarafından birtakım baskılara maruz kalan kadınların her seferinde yalnız bırakılmaları anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda, romantik düşünürlerden biri olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778), özel olanla kamusal olanın amaç ve çıkarlarının birbirine tamamen karşıt olduğunu düşünmekle birlikte, özel alan Rousseau’nun toplumsal ilişkiler idealinin bütünleyici bir parçasını oluşturur (Lloyd. 2015: 111-112). Liberal siyasal anlayıştan farklı olarak, ortak yarar üzerinde yükselen genel istence dayalı cumhuriyetçi demokratik bir yönetimi savunan Rousseau, böyle bir yönetimin erdemli yurttaşlarının yetişmesini, her şeyden önce bireylerin doğalcı bir eğitimden geçmelerine dayandırır. Rousseau’nun cephesinden bakıldığında bu eğitim, birbirinden tamamen farklı olan kadın ve erkek doğasını biçimlendirerek “erkekleri iyi birer yurttaş, kadınları da iyi birer özel şahıs” (Lloyd. 2015: 112) olarak yetiştirmeye hizmet etmelidir. Kamusal ve özel alan kişilerini yetiştirmeye hizmet eden söz konusu eğitime geçmeden önce, Rousseau’nun savunduğu eğitimin dayanağını oluşturan akıl-doğa anlayışına bakılması uygun olur.

Akıl ve Doğa

Sözleşmeci teorisyenlerden olan Rousseau, 18. yüzyıl Aydınlanma dönemi düşünürlerinden olmasına karşın, Aydınlanma düşüncesinin tek yanlı olarak ele alıp yücelttiği akıl idesinin karşısına duyguları yerleştirerek, modernite adı verilen Batı toplumundaki sosyal ve kültürel dönüşümün insanın varoluşunda içten içe bir çürümeye yol açtığını savunmuştur (West, 1998: 46). Nitekim, Rousseau *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev’* de bütün kötülüklerin

nedenini bilim ve sanat değerlerinin yükselmesiyle ahlâk değerlerinin alçalmasına ve böylece insanlar arasında ortaya çıkan eşitsizliğe dayandırır (Rousseau, 2019: 28). Bu bağlamda, uygar insan ile vahşi insanın durumunu karşılaştıran Rousseau, uygar insanın kötülük ve yoksulluk yanında, ıstıraplara ve ölüme yeni kapılar açtığını vurgular (Rousseau, 1998: 193).

Rousseau, yaşadığı dönemin toplumsal yapısını eşitsiz ve adaletsiz olduğu gerekçesiyle eleştirse de toplumsal yaşamın kaçınılmaz olduğunun, insanın doğa durumuna geri dönmesinin mümkün olmadığını farkındadır (Rousseau, 2013: 20). Bu noktada, yeni bir düzen arayışına yönelen Rousseau, insanlar arasında eşitliğin ve bağımsızlığın sağlandığı, genel istence dayalı, ortak yararı ve hak eşitliğini gözetilen yasalarla yönetilen cumhuriyetçi demokratik bir yönetimi, bozulmuş ve yozlaşmış uygar toplumsal yaşamı doğa durumuna yaklaştırabilecek en ideal siyasal sistem olarak görür (Durğun, 2012: 108). Rousseau, böyle bir sistemin işleyebilmesini ise, her şeyden önce bireyin özgürlüğünü ortaya çıkaran, onu doğaya uygun bir şekilde doğal yetkinliklerine ulaştırmayı hedefleyen doğalcı bir eğitim sürecinden geçirilen erdemli yurttaşların yetiştirilmesine bağlar. Bunun yanı sıra, 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin genel kabul gören bir ideolojisi olarak, bu erdemli yurttaşların sadece erkeklerden oluştuğu düşüncesine Rousseau da tam bir inanç besler. Onun bu inancı, akıl - doğa kavramlarından, erkek ve kadın karşıt karakter ideallerini türetmesine dayanır.

21

Rousseau'da, akıl ve doğa arasında karmaşık bir etkileşim ve bağımlılık ilişkisi söz konusudur. Doğa, Kofman'ın (2012: 135) da belirttiği gibi, "Rousseau'nun tüm iddialarını beyan ettiği bir mecra niteliğindedir". Rousseau'ya göre "doğa, hem insan türünün özlemlerle anılan mitsel geçmişi hem de aklın ideal türü aracılığıyla daha iyi bir durumda yeniden ulaşılması gereken bir hedeftir" (Lloyd, 2015: 96). Diğer bir ifadeyle, Rousseau için doğa, yozlaştırıcı yapaylığı sona erdirecek olan doğallığın, yalınlığın, bozulmamış olanın, insan yaşamının içsel hakikatinin, ahlâki yeniden doğuşun hem kaynağı hem de bir modeli durumundadır. Akıl ise, doğa ile uyum içinde yaşamalı, onu kendisine örnek almalı, doğanın gözetimi altında kalmalıdır. Bununla birlikte, farklı bir yoldan akıl da doğayı yönlendirmektedir. Doğanın düzenlenmeye ve ehlileştirilmeye ihtiyacı olduğunu düşünen Rousseau doğayı, "aklın hem aşığı hem de arzuladığı bir şey" (Lloyd, 2015: 96) olarak görür. Burada Rousseau'nun akıl - doğa kavramlarından, erkek ve kadın karakter idealleri türer. Rousseau'da, doğayla özdeşleştirilen kadının, akılla özdeşleştirilen erkek tarafından ehlileştirilmesi gereken kural tanımayan bir düzensizlik kaynağı olduğu kabul edilir. Ama aynı zamanda Rousseau için kadın, doğayla özlenen yakınlığı simgelediğinden, onlardan övgüyle de söz eder. Kadınları bir ahlâki örnek olarak konumlandıran Rousseau, onların erdem için bir esin kaynağı olduğunu düşünür (Lloyd, 2015: 95-96).

Rousseau'da doğaya yakınlığıyla kadının bir ahlâki örnek olarak konumlandırılması, onun yurttaşlık sıfatından mahrum bırakılmasını da beraberinde getirir. Çünkü, kadınla özdeşleştirilen duygu ve tutkuların yanı sıra kadının annelik duygusuna sahip olmasının getirdiği erdemler Rousseau'nun yurttaşlık anlayışında kamusal yaşama bir tehdit olarak algılanır. İyi bir özel şahıs olmakla iyi bir yurttaş olmanın birbirinden tamamen farklı türden şeyler olduğuna inanan Rousseau için, bu ikisinin bağdaşması mümkün değildir. Onun bu düşüncesi, özel olanla kamusal olanın amaç ve çıkarlarının birbirine tamamen karşıt olduğunu düşünmesinden kaynaklanır (Rousseau, 2004: 70). Kadınları iyi bir özel şahıs, erkekleri ise iyi bir yurttaş olarak konumlandırmak isteyen Rousseau açısından kamu yararına hizmet etmek, devletin iyi bir şekilde işleyişini sürdürmek iyi bir özel şahıs olmanın gerekleriyle uyuzmaz. Bundan ötürü, kadının tüm rol ve sorumluluklarının ev içi yaşamla sınırlandırılması, sivil toplum üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olduğu düşünülen tutkuların hem kontrol altına alınmasına hem de tutkuları insan refahının önemli bir boyutu olarak korumaya hizmet eder. Buradan anlaşılabilceği gibi, Rousseau tutkuları hem tehdit edici, yıkıcı bir unsur olarak görmekte hem de onun korunması gerektiğini düşünmektedir. Onun bu düşüncesi, doğaya yakın olan ve tutkularla özdeşleştirilen kadının yönetimi altında görülen özel alanı, erkeklerden oluşan yurttaşların toplumsal yaşamın çürümüşlüğünden ve sahteliğinden kaçıp sığınacakları şefkat yuvası ve aynı zamanda kamusal yaşama iyi yurttaşların yetiştirileceği özel bir erdem alanı olarak görmesiyle yakından ilişkilidir. Bu noktada Rousseau, özel alan ve kamusal alanın kesiştiğine inanarak, özel alanı toplumsal ilişkiler idealinin bütünlüycü bir parçası olarak konumlandırır (Lloyd, 2015: 112).

Özel alanın, Rousseau'nun arzu ettiği türden kamusal alanın bütünlüycü bir parçası olabilmesinin koşulu, gelecekte özel alanı yönetecek olan kız çocuklarının doğalarına uygun bir eğitimden geçmesine dayanır. Nitekim, Rousseau ünlü çalışması *Emile*'de kız ve erkek çocuklarının kendi cinsiyetlerine özgü farklı eğitimler almaları gerektiğini öne sürer. Söz konusu çalışmada kız çocuklarına verilen tüm eğitim, Casnabet'in (2005: 331) de belirttiği gibi, erkeklerin mutluluğunu azamileştirmeye yöneliktir. Bu bakımdan, *Emile* kadınla erkeği eşit görmeyen, kadının nihai nedeninin erkek olduğunu savunan düşüncenin en radikal versiyonu olarak belirir. Bu versiyon, kadının kamusal alandan tamamen dışlanmasını onun tüm rol, görev ve faaliyetlerini ev içi alanla sınırlandırıp yurttaşlık sıfatından mahrum bırakılmasını savunur.

Emile ve Sophie

Rousseau'ya göre, uygar toplum doğa durumundan bir düşüşü temsil etmektedir. Ancak doğa durumuna geri dönmek olanaksız olduğundan Rousseau, uygar toplumun bozulmuşluğunun, hastalığının tedavisini ya da restorasyonunu sağlayacak olan şeyin kadın olduğunu düşünür. Kurtuluş

vaadinin kadında olduğuna inanan Rousseau, kadını 'zehirdeki panzehir' ya da 'kurtarıcı bir Ötekilik" olarak görür. Buradan hareketle *Emile*'de kadına toplumun muhafazakar içgüdülerine uşaklığını reva gören (Michaud, 2005: 125), buna karşın her yönden muazzam bir üstünlük ve ayrıcalık tanıdığı erkeklere ise, erdemli bir yurttaşlık öngören bir teori geliştirir. Rousseau'nun kadını 'zehirdeki panzehir' ya da 'kurtarıcı bir Ötekilik' olarak görmesi, "kadınların kendi başlarına doğrudan doğruya katılamayacakları kamusal yaşamın iyi biçimlerinin korunması ve geliştirilmesinde onlara yüklediği rol" (Lloyd, 2015: 112) ile ilgilidir. Rousseau özel alanı, toplumsal yaşamın çürümüşlüğünden ve sahteliğinden uzak olan kadının yönetimi altındaki özel bir erdem alanı olarak konumlandırır. Bu özel erdem alanı hem erkeklerin çağdaş toplumun çürümüşlüğünden kaçıp sığınacakları şefkat ve erdem barınağı hem de kamusal yaşamı dönüştürecek olan iyi yurttaşların yetiştirileceği bir yerdir (Lloyd, 2015: 112).

Bu düşüncesini Rousseau, insanın doğasına uygun bir yaşam sürmesi gerekliliğinden türettiği doğalcı bir eğitim üzerinden savunur. Nitekim, onun eğitim üzerine yazdığı *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine* adlı çalışması, yetim bir erkek çocuğu olan Emile'in ailesinden ve toplumdaki uzakta, özel bir öğretmenin eşliğinde, doğanın içinde, insan doğasına uygun bir eğitimle yetiştirilmesini anlatır.

23

Rousseau insan doğasına uygun bir eğitimle, uygarlaşmanın insan doğasını bozup tahrip eden etkilerinden ve insan özgürlüğünü kısıtlayan her türlü baskıdan uzakta, sade bir yaşamda doğayla iç içe görerek, araştırarak, uygulayıp yaşayarak gerçekleşen bir öğrenme sürecine işaret eder. Böyle bir öğrenme süreci ekseninde Emile'in uygarlaşmanın getirisi olan açgözlülük, kıskançlık, rekabet, hırs gibi kötücül özellikler yerine, kendi türünü sevme ve kendi türüne merhamet duyma gibi doğa durumundaki insanın sahip olduğu asıl insani özelliklerini yeşertip besleyeceğini düşünür. Rousseau'nun Emile için öngördüğü eğitim sadece onun kendi halkını, ülkesini tanımayı içermez. Emile'in tam bir kültür edinebilmesi için en az iki yıl boyunca Avrupa devletlerinden birçoğunu gezmesi, gidip gördüğü yerlerde yabancı dil öğrenmesi, gördüğü yerlerin tarihini, kültürünü, yönetimini, sanatını, insanını, geleneklerini gözlemlemesi, incelemesi ve karşılaştırmalar yapması da gerekir. Bu şekilde Emile'in siyasal hak ve yasalar üzerinde doğru bir düşünceye sahip olacağını, kendisini yenerek kişisel çıkarını genel çıkar uğruna feda etmeyi öğreneceğini varsayan Rousseau, böylece Emile'in genel iradeye bağlı iyi bir vatandaş olarak yetişmesinin mümkün olacağına inanır (Rousseau, 2011: 218-222).

Görüldüğü gibi, Rousseau'nun Emile için öngördüğü doğal eğitim onun iyi bir yurttaş olarak yetiştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Buna karşın, Sophie'nin eğitimi kadına yüklenen geleneksel toplumsal cinsiyet rolünün öğretilmesiyle ilgilidir. Aile ve ev yaşamı üzerine temellenen Sophie'nin eğitimi, onun kendi doğasını gün ışığına çıkarmaya yöneliktir. Rousseau, ailenin ve

toplumun tüm ahlâki düzenini kadının biricik görevi olarak gördüğü anneliğe dayandırdığından, kız çocuklarının, tek ve temel ödevlerinin annelik olduğunu içselleştirmelerini sağlayacak olan bir eğitime tâbi tutulmalarını ister (Kofman, 2012: 136).

Bu noktada Kofman (2012: 135-136), Rousseau’nun yaşadığı yüzyılda şehirleşmiş ve doğası bozulmuş olarak nitelendirdiği entelektüel Parisli kadınları ‘sözde kadınlar’ olarak adlandırdığını belirterek, bu sözde kadınların toplum içine karışarak kendilerini sergiledikleri, biricik ve en temel ödevleri olan çocuk doğurma görevini reddettikleri gerekçesiyle Rousseau’nun onları kıyasıya eleştirdiğini öne sürer.

Rousseau’nun bu eleştirisine paralel olarak, *Emile*’in ilk dört bölümünde çocuğun gelişim evrelerine uygun bir şekilde verilmesi gereken eğitim –erkek çocuklarına yönelik eğitim- detaylıca anlatıldıktan sonra, çalışmanın sadece beşinci ve son bölümünde bir kız çocuğu olan Sophie’nin eğitiminden söz edilir. Söz konusu çalışmada Sophie’nin eğitimine yer verilmesi, *Emile*’in artık bir yetişkin olmasından, karşı cinse ilgi duymaya başlamasından ve bir aile sahibi olmak istemesinden kaynaklanır. Dolayısıyla, *Emile*’ de kız çocuklarının eğitimi tamamen erkeklere göre belirlenmiştir. Bu eğitim kadının kendi varlığını sadece ev içi yaşama ve erkeğe adamayla ilgili olan geleneksel kadın toplumsal cinsiyet rollerinin öğretilip aşılmasına yöneliktir.

Kendilerini tamamen ev içi yaşama sınırlayan ve etrafının sadece çocukları ve kocası tarafından sarılı olmasını en büyük mutluluk kaynağı olarak gören kadınlardan ‘saygıdeğer kadınlar’ şeklinde söz eden Rousseau, Sophie’yi bu saygıdeğer kadınların bir örneği olarak bize sunar. Rousseau’ya göre, Sophie kadın ve erkek arasındaki doğal hiyerarşiyi kabul etmeyen, bilgiye ulaşmak için istek duyan, kendini toplum içinde göstermekten ve erkeklere karışmaktan utanmayan, entelektüel, bozulmuş Parisli kadınlar gibi değildir (Kofman, 2012: 138-148). Nitekim, örnek bir kadın olarak Sophie’nin eğitiminin anlatıldığı *Emile*’in son bölümünü oluşturan beşinci kitap aşağıdaki cümlelerle başlar:

Kadın, yalnızca erkeğe göre varolur, kadın onun hoşuna gitmek ve sözüne uymak için yaratılmıştır. Her iki cinse verilmiş görevler aynı değildir: Kadın, erkekten daha çok sadık olmalı ve öyle kabul edilmelidir. Cinslerin eşitliğini savunmak boşuna bir iştir (Rousseau, 2011: 186).

Yukarıdaki alıntı, Rousseau’nun *Emile*’in beşinci bölümünde anlattıklarının adeta özeti gibidir. Kadının doğal yapısının erkeğe bağlı ve tâbi olduğunu savunan Rousseau, erkeği mutlu edip onun hizmetinde olmayı kadının varlık nedeni olarak görür. Kadının erkek için var olduğunu öne süren Rousseau, kadının doğası gereği erkekten aşağı bir statüye sahip olduğuna tam bir inanç besler. Cinslerin eşit olmadığını, vücut, mizaç, karakter, zihinsel yeti yönünden erkek ve kadının birbirinden farklı olduğunu ve bu yüzden benzer eğitimden geçmemeleri gerektiğini savunarak, kadın ve erkeğin kendi cinsiyetlerine özgü olan bir eğitimden geçmelerini ister (Rousseau, 2011: 186-187).

Rousseau'ya göre doğa, kadınların aşırılıklarını dizginlemesi için onlara utanç ve çekingenlik duygularını bahşetmiştir (Casnabet, 2005: 313). Bunun yanı sıra uysallık, alçakgönüllülük, nezaket, edilgenlik, sadakat gibi özelliklere de sahip olması gereken kadının çok gösterişli olmamasını isteyen Rousseau, evin, ev içi yaşamın kadının süsü ve ruhu olduğunu öne sürer. Buradan çıkan sonuç, kadının ev içi yaşamla sınırlandırılması gerektiği, kamusal yaşamın kadın için uygun bir alan olmadığıdır. Rousseau için kadının kamusal yaşamda varlık göstermesi, kadının erkeğin yerini gasp etmesi anlamına gelir ki böyle bir durumda hem erkeğin itibarı düşer hem de kadın alçalır (Kofman, 2012: 143). Nitekim *Emile*'de Rousseau (2011: 186-188), bir kadının erkeğe benzemeye çalışmasını dehşetle karşılar. Böyle bir hevesin kadını erkeğin seviyesine yükseltmek şöyle dursun, onu kendi bulunduğu seviyeden bile daha aşağıya düşüreceğini söyler. Kadın, cinsiyetler arasındaki hiyerarşiyi kabul ettiğinde, alçakgönüllü, uysal ve itaatkâr olduğunda doğaya uygun davranır, böylece cinsiyetler arasında uyum ve mutluluk ortaya çıkar. Bu nedenle kadın ve erkeğin doğanın istediği şekilde, yani kendi cinsiyetlerine uygun olan alanlarda varlık göstermeleri gerekir. Bu doğrultuda Rousseau'ya göre kadın doğanın sesini dinlemeli, erkeğin sahip olduğu hak ve görevlere kendisinin de sahip olduğunu iddia edip erkeğe benzemeye çalışmamalıdır. Burada kadına düşen başında bulunan, kendisini besleyen, kendisinin sahibi olan erkeğe itaat etmek, uysal ve sevecen olmak, saygıda kusur etmemektir (Rousseau, 2011: 212).

Kadın cazibesinin iyi yönetilip terbiye edildiği takdirde kötü bir şey olmadığını söyleyen Rousseau (2019: 23), bu cazibenin doğa tarafından kadınlara, insanlığın mutluluğu için bahşedildiğine inanır. Güzellik ve zarafetle özdeşleştiği kadınların yerlerini, rol, görev ve faaliyet alanlarını tamamen ev içi yaşamla sınırlandıran Rousseau (2011: 195), Sophie'nin en iyi bildiği şeylerin, kendisine annesi tarafından itina ile öğretilen kadın türüne özgü çalışmalar olduğunu söyler. Kadınlara özgü olarak gördüğü işleri giysi dikmek ve biçmek, iğne ile ilgili her tür iş, dantel yapmak, masayı hazırlamak, yemek pişirmek ve eve ilişkin tüm işler şeklinde sıralayan Rousseau, Sophie'nin ileride bir aile kurup anne olacağından dolayı, annesine kahyalık etmesi gerektiğini vurgular.

Bunun yanı sıra Rousseau (2011: 194), "Sophie süsü sever ve ondan anlar" diyerek beğenilmeyi, süslenmeyi, aynalara ve giyim kuşama düşkün olmayı kadın doğasının bir parçası olarak bize sunar. Bu noktada Rousseau Kofman'ın (2012: 143) da belirttiği gibi, "erkek karşısında zayıf ve aşağı bir konumda bulunmasına karşın, kadının dişiliğini adeta bir silah olarak kullanarak erkeği etkileyip kendi istediklerini yaptırabileceğini" düşünür. Bu düşünce doğrultusunda, kız çocuklarının neredeyse doğumlarından itibaren erkeklerin gördüğü gerçek bir eğitimin tersine, haz vermek, dış görünüşlerini ve tavırlarını süslemek üzere eğitilmeleri gerektiğini savunur (Wollstonecraft, 2017: 124).

Ayrıca, kadını güçsüz, edilgen, bağımlı bir varlık olarak nitelendiren Rousseau, kendi kendine yetebilen erkek cinsinin tersine, kadın cinsinin erkek olmadan yaşamını idame ettiremeyeceğini iddia eder. Bu iddianın altında kadınların doğasından, özel ve belirli eğilimlerinden dolayı kadın zihninin erkek zihninden soyut düşünce ve ahlâki bilinç açısından farklı olduğuna ilişkin bir varsayım yatar. Sözelimi, kadınların adalet duygusu geliştirmekten aciz olduğuna yönelik varsayımın kökleri Platon'a kadar uzanıp Freud'a (1856-1939) kadar devam eder (Okin, 1987: 44). Adaletin ilkeleri için gerekli olan ahlâki akıl yürütme ve ahlâki eylem gibi niteliklere kadınların doğaları gereği sahip olmadıklarını savunarak kadını adalet meselelerinden dışlayan geleneğin bariz bir örneği olarak Rousseau bu konuda şunları söyler:

Başkalarının haksızlıklarına sabırla katlanır, kendi yanlışlarına gelince onları da memnuniyetle düzeltir. Kadın erkeğe bağlı olmak, hatta onun haksızlıklarına katlanmak için yaratılmıştır. Genç erkek çocuklarını hiçbir zaman bu noktaya getiremezsiniz, haksızlığa karşı içlerindeki duygu hemen kabarır ve karşı çıkar. Doğa onları, haksızlığı hoşgörülle karşılamak için yaratmamıştır (Rousseau, 2011: 198).

“Soyut ve kurgusal hakikatlere, bilimdeki ilke ve aksiyomlara geniş ölçüde genellemeye dayanan şeylere yönelik arayışın bir kadının kavrayış gücünü aştığına” (Lloyd, 2015: 109) inanan Rousseau, kadının akıl yetisinin erkekten basit olduğunu, kadın aklının teorik bir akıl olmadığını, kavram oluşturamayacağını, muhakeme yapamayacağını, erkek gibi akıl yürütemeyeceğini savunur. Bu noktada Rousseau, dinsel inancın nedenlerinin de kadınlar tarafından anlaşılamayacağını öne sürer (Casnabet, 2005: 315-316). Onun bu savı, dinsel bilgiler söz konusu olduğunda kız çocuklarının saygılı bir söz dinlemeye alıştırmaları gerekliliğini de beraberinde getirir. Zira *Emile*'de Rousseau (2011: 198) “zamanı gelince sana eşin bunların tamamını öğretecek” diyerek kız çocuklarının evlenene kadar annesinin, evlendikten sonra da kocasının dinini benimsemesi gerektiğini savunarak, kadınları dini bilgiler ve tercihler konusunda da karar verebilme hakkından yoksun bırakır.

Kadınların akıl yetisi erkeğinkinden basit ve aşağı olduğu için kadınların hep çocuk kaldığını, doğal alanları olan evin duvarlarının ötesini göremediklerini iddia eden Rousseau, yine de kocasına itaat etmek, onu mutlu etmek ve doğuracağı çocuklara bakmak gibi doğal görevlerini yerine getirebilmeleri için kadınların çocukluktan itibaren o basit akıl yetilerini eğitimle geliştirmeleri gerektiğini savunur (Casnabet, 2005: 315).

Bu eğitimle kız çocukları, anneliğin ve ev kadınlığının kendisinin biricik ödevi olduğunu hatırlayıp içselleştirecek ve bunun sonucunda bu doğal ve biricik işlevlerine daima sadık kalacaklardır. Zira Rousseau için, kadın bir erkeğin karısı olacak, büyük bir sadakat ve sevecenlikle kendisini erkeğe sevdirecek, onun çocuklarını taşıyıp büyütecek ve böylece erkeğe kamusal yaşamın zorluklarından kaçıp sığınabileceği samimi bir sığınak sağlayacaktır (Nye, 2004: 21). Erkeklerin

iyi bir sığınağa sahip olması ya da iyi bir evlilik yapması için bir erkeğin kendi üst sınıfından çok, alt sınıfından biriyle evlenmesi gerektiğini söyleyen Rousseau (2011: 202), doğal yaşamda kadın nasıl ki erkeğin alt seviyesindeyse toplumsal yaşamda da kadının aynı alt seviyede bulunmasını ister. Bu düşüncesine paralel olarak, erkeklere sade ve üstün körü eğitilmiş bir kızın, bilgili ve akıllı bir kıza yeğlenmesini salık verir.

Rousseau'nun bu tavsiyesi, bütün entelektüel, bilgi sahibi kadınları yozlaşmış ve yapmacık olarak görüp nitelendirmesiyle ve kadınlardan adeta birer Meryem gibi saf ve kusursuz olmalarını istemesiyle doğrudan ilgilidir (Abramson, 2014: 278). Böyle bir isteğe paralel olarak Rousseau, Kofman'ın (2012: 142-143) da belirttiği gibi, kadınların neredeyse eve kapatılmasını ve izolasyonunu arzu eder. Kadınların kaderlerinin mahrem bir ev hayatına ya da manastırda inzivaya çekilme gibi gizlenmiş bir hayata öncülük ettiğine inanan Rousseau, onların doğal erdemleri olarak gördüğü utanç ve çekingenlik erdemlerini yeşertmelerini ister. Kadın için uygun görülen bu yaşam biçiminde evlilikte sadakat görevini Rousseau erkeğin değil, tamamen erdem timsali olmak zorunda olan kadının görevi olarak görür. Rousseau'nun cinsiyetler arasında yapmış olduğu keskin ayrımı, "kadınların geniş ölçüde eve hapsedilmesiyle sonuçlanır. Kadınlar, doğal kaderleri adına evcil kapatılmanın gölgesinde, hareketsiz ve münzevi bir hayata mahkûm edilirler. Bilgiden ve toplumsal hayattan dışlanırlar. Toplumsal hayat açık havada ve güneşin altında, kaderi aktif bir yaşam olan erkeğe bahşedilmiştir" (Kofman, 2012: 139). Burada kadının payına düşen, kendi varlığını eşinin ve çocuklarının bakımına adanarak onları memnun ve mutlu etmekten ibarettir.

Özetle, Rousseau erkeklere ait gördüğü toplumsal yaşamın, kadınlara ait gördüğü özel aile yapısıyla desteklenmesini (Eisenstein akt. Kymlicka, 2016: 543) arzu eder. Rousseau'da özel alanın, kamusal alanın tamamlayıcı bir parçası olması, onun kadın doğasını erkek doğasının bir tamamlayıcısı olarak görmesiyle doğrudan ilgilidir. Rousseau'nun kadın doğasına ilişkin öne sürdüğü bu tamamlayıcılık ya da bütünleyicilik düşüncesinin, kadın cinsine olumlu bir bakış açısına sahip olduğu şeklinde anlaşılacağı aşikârdır. Çünkü esas olarak bu söylem cinsiyetler arasındaki hiyerarşinin, kadının erkek karşısındaki ikincil konumunun ve dolayısıyla politik, ekonomik ve bilimsel tüm faaliyetlerin yürütüldüğü kamusal alandan kadının dışlanmasının biraz yumuşatılarak ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Zira, kadın ve erkek doğasının birbirinden tamamen farklı olduğuna inanan, erkeği akıl ile, kadını ise doğa ve tutku ile özdeşleştiren Rousseau için, kadınlık ve erkeklik rolleri ve dolayısıyla özel alan ve kamusal alanın kişileri tamamen birbirlerine karşıttır.

Değerlendirme ve Sonuç

Rousseau’nun, bireyin gelişim ve özgürlüğünü kısıtlayacağı gerekçesiyle gelenek ve göreneklerden, her türlü metafizik öğelerden arındırılmış, kişisel farklılıkların ve yeteneklerin dikkate alındığı, uygulamaya dönük olan doğalcı bir eğitim modelini savunması takdire şayandır. Bununla birlikte, söz konusu eğitimin sadece erkekleri kapsamı büyük bir hayal kırıklığı yaratmaktadır. Rousseau, sadece Emile için geçerli olan eğitim modelini Sophie’yi de kapsayacak şekilde bizlere sunmuş olsaydı, bu model hiç şüphesiz “birey eğitimi açısından yararlanılabilecek” (Genç, 2015: 33), cinsiyetlerin eşitliğini gözetken çok kıymetli bir rehber konumunda olurdu.

Rousseau’nun savunduğu doğalcı eğitim feminist bir okumaya tâbi tutulduğunda, onun eğitim anlayışının geçmişten beri süregelen geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kazandırılmasına yönelik olduğu rahatlıkla görülebilir. Zira, Rousseau’nun kız ve erkek çocukları için öngördüğü farklı eğitimden “biri toplum yaşamının en küçük birimi olan aile ve ev yaşamı üzerine, diğeri ise siyasal yaşam üzerine temellenmektedir” (Genç, 2015: 30).

Nitekim, Emile’in eğitimi, onun toplumsal yaşamda iyi bir vatandaş olmasına yönelikken, Sophie’nin eğitimi ise, ataerkil bir aile yaşamında iyi bir eş ve anne olmaya ilişkin geleneksel kadın cinsiyet rollerinin kazandırılmasına yöneliktir. Tüm yaşamı ev içi alanla sınırlandırılan kadın, Casnabet’in (2015: 325-331) de belirttiği gibi, fiilen yurttaş değil sadece yurttaşların karıları olarak pasif yurttaşlardır. Onlar dört duvar içinde geleceğin yurttaşlarını doğurup büyütürken, aileyi büyük bir sevecenlikle bir arada tutarak, kocalarına hizmet ve itaat ederek yurttaşlığa katkıda bulunmaktadırlar.

Kadının erkek için yaratıldığını, onun “varoluşunun nihai amacının erkeğe haz vermek ve kendisini efendisinin gözünde hoş bir varlık yapmak olduğunu” (Wollstonecraft, 2017: 120) öne sürerek kadın ve erkeğin yapılarının, rol, görev ve sorumluluklarının tamamen birbirinden farklı olduğunu doğaya dayandırarak meşrulaştırmaya çalışan Rousseau’nun bu düşünceleri, elbette sadece ona özgü bir düşünce biçimi değildir. Aslına bakılırsa, o sadece Aristoteles’ten beri süregelen eril felsefi söylemi yineleyip devam ettirmektedir. Bu söylem, “kadını erkek çocuğunun bile altında konumlandırarak onu sakatlanmış ya da tamamlanmamış bir erkek ve doğanın bir ayıbı” (Kofman, 2012: 137) olarak gören erkek egemen söylemin bir tür yansımasıdır.

Toparlanacak olursa, Rousseau’nun, insan özgürlüğünü ve eğitimde fırsat eşitliğini gözetken doğalcı eğitim anlayışı ne yazık ki sadece muazzam bir ayrıcalık tanıdığı erkek çocukları arasında söz konusu olmaktadır. Kız ve erkek çocuklarının farklı eğitimlere tâbi olmaları ve dolayısıyla farklı sosyalleşme sürecinden geçmeleri, birbirine karşıt olarak görülen özel alan ve kamusal alan kişilerinin yetiştirilmesi amacına hizmet etmektedir. Zira, Rousseau’nun arzuladığı ortak yarar üzerinde yükselen genel istence dayalı cumhuriyetçi

demokratik bir yönetimin yurttaşları sadece erkeklerden oluşmaktadır. Bu noktada kadınlardan sadece ev içi rollerini bildirmek için söz eden Rousseau'nun kadının yerini, rol ve görevlerini sadece ev içi yaşamla sınırlandırması, kadınları kamusal yaşamdan tamamen dışlayarak yurttaşlık sıfatından mahrum bırakmaktadır. Rousseau, Phillips'in (1995: 46) de ifade ettiği gibi, mülkiyet ilişkilerinin özel alanında olup bitenleri politik tartışmanın dışında tutarak, kadınların doğası varsayımından hareketle adaletin talepleri bakımından onların uygunsuz olduğunu düşünmektedir. Böylece, kadınları daha düşük erdemlerle ilişkilendirerek onların güvenli bir şekilde evde tutulmaları gerektiğine inanmaktadır.

Bu bağlamda, Abramson (2014: 275) Rousseau'yu "birey ile topluluk, doğa ile toplum arasındaki gerilimle boğuşan bir düşünür" olarak tanımlar. Buradan hareketle, onun erkekleri iyi birer yurttaş, kadınları da iyi birer özel şahıs olarak yetiştirmeye hizmet eden eğitim anlayışının birey ile yurttaş arasındaki gerilimli ilişkiye dayandığı söylenebilir. Tunçel'in (2012: 87) de belirttiği gibi, Rousseau için yurttaş ve birey kendi öz-çıkarlarına yönelik farklı bakış açılarına sahiptir. Yurttaş, öncelikle kendisini devletin bir üyesi olarak tanımlar ve kendi iyisini devletin iyisinden ayırt etmez. Buna karşın, birey için öncelikli olan üyesi oldukları siyasal toplumdaki bağımsız olarak kendi iyileridir. Bunun yanı sıra, yurttaş ve bireyin kendilik algıları da farklılık gösterir. Yurttaş, kendi değerlerinden oluşan bir bütünün parçası olarak kendini gördüğü sürece kendilik algısına sahipken, birey sivil topluma üye olsun ya da olmasın kendinde bir değer olarak kendilik algısına sahiptir. Bu nedenle, Rousseau için eğitimin yurttaş ve birey yetiştirme amaçları ya da eğitimin kamusal ya da özel nitelikte oluşu hiçbir şekilde birbirleriyle uzlaşmamaktadır (Tunçel, 2012: 86-87).

Genel olarak değerlendirildiğinde, kamusal ve özel alanların erillik ve dişillikle özdeşleştirilerek birbirlerine tamamen karşıt bir şekilde konumlandırılması ya da keskin bir şekilde birbirinden ayrılması insan toplumunun yarısını oluşturan kadınların sahip oldukları kapasitelerini geliştirememelerine ya da kapasitelerinin değersiz görülmesine neden olmakta ve böylece kadınlar toplumsal, politik ve bilimsel yaşamda erkeklerle eşit bir şekilde varlık gösterememektedirler. Ayrıca, kamusal ve özelin birbirinden keskin bir şekilde ayrı alanlar olarak düşünülmesi özel alanla ilgili olan durum ve olayların önemsiz ya da özel sayılıp bir kamu meselesi olarak görülmemesini de beraberinde getirmektedir. Oysa, özel ve kamusal olarak adlandırılan alanlar birbirinden apayrı ve ilişkisiz alanlar değildir. Kişisel mahremiyet hakkı adı altında özel olduğu düşünülen, gizlenen, görmezden gelinen ya da önemsiz addedilip bir adalet meselesi olarak kabul edilmeyen cinsiyetler arasındaki eşitsizlikten ve tahakkümden kaynaklanan tüm meselelerin, kamusal bir mesele olarak görülmesi gerekmektedir. Bu nedenle, özel ve kamusal arasındaki ilişki yeniden tanımlanmaya muhtaçtır. Kadın ve erkek cinsiyetiyle özdeşleştirilen, birbirinden apayrı ve birbirine karşıt olarak konumlandırılan özel ve kamusal ayrımı, insan yaşamının totallliğini göz ardı etmektedir. İnsan yaşamının, yaşamın

her alanıyla sıkı sıkıya eklemlenmiş olduğu ve dolayısıyla insan yaşamının bir bütün olduğu göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu alanların esas olarak iç içe geçmiş oldukları rahatlıkla görülebilir. Daha da önemlisi, özel ve kamusal alanların cinsiyetlerle olan yapay bağının kopartılması, bu alanların cinsiyetler üzerinden tanımlanıp anlaşılmaması elzem bir gerekliliktir. Çünkü, bir değer içerimine sahip olarak oluşturulan her karşıt kavram çifti, yaşamın totallığının gözden kaçırılmasına neden olmanın yanı sıra, insanlar arasındaki eşitsizlik ve adaletsizlikleri doğallaştırmaya ya da meşrulaştırmaya bir kılıf olarak hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abramson, Jeffrey (2014), *Minerva'nın Baykuşu: Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İ. Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Casnabet, Michèle Crampe (2005), "On Sekizinci Yüzyıl Felsefesinin Bir Örneği", çev. A. Fethi, *Kadınların tarihi III: Rönesans ve Aydınlanma Çağı Paradoksları* içinde, eds. G. Duby & M. Perrot, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss. 303-332.
- Durğun, Serpil (2012), "Jean Jacques Rousseau'da Amour Propre Kavramı", *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları (Güz)*, 17. Kitap, 113-112.
- Eisenstein, Zillah R. (1988). *The Female Body and The Law*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Genç, Hanife Nalan (2015), "Jean Jacques Rousseau'nun Emile'inde Kadın Eğitimi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 25-34.
- Kofman, Sarah (2012), "Rousseau'nun Fallokratik Sınırları", çev. M. Yıldırım, *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları (Güz)*, 17. Kitap, 135-150.
- Kymlicka, Will (2016), *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. E. Kılıç, 3. baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lloyd, Genevieve (2015), *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*, çev. M. Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacKinnon, Catherine (1987), *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Cambridge: Harvard University Press.
- Michaud, Stephane (2005), "Sanatsal ve Edebi Putlar", çev. A. Fethi, *Kadınların tarihi IV: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı* içinde, eds. G. Duby & M. Perrot, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss. 117-137.
- Nye, Andrea (2004), *Feminism and Modern Philosophy: An Introduction*, New York: Routledge.
- Okin, Susan Moller (1987), "Justice and Gender", *Philosophy & Public Affairs*, 16 (1), 42-72. http://www.jstor.org/stable/2265205?seq=1&cid=pdf-references_tab_contents adresinden alınmıştır.
- Philips, Anne (1995), *Demokrasinin Cinsiyeti*, çev. A. Türker, İstanbul: Metis Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (1998). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R.N. İleri, İstanbul: Say Yayınları.

- Rousseau, Jean Jacques (2004), *Yalnız Gezenin Düşleri*, çev. E. Yanarocak, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (2011), *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, çev. M. Baştürk ve Y. Kızılçim, Ankara: Kilit Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (2013), *Toplum Sözleşmesi*, çev. Ş. Yeltekin, İstanbul: Araf Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (2019), *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*, çev. S. Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uygur, Gülriz (2016), “Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi”, *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, 209-227.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233866> adresinden alınmıştır.
- Tunçel, Ahu (2012). “Özgün Bir Yurttaşın Anatomisi Olarak Emile”, *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları (Güz)*, 17. Kitap, 85-101.
- Wedel, Hiedi (2001), *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, çev. C. Kurultay, İstanbul: Metis Yayınları.
- West, David (1998). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel’den Foucault ve Derrida’ya*, çev. A. Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Wollstonecraft, Mary (2017), *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*, çev. D. Hakyemez, IV. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi.